

ĀRVALSTU INVESTORU PADOMES LATVIJĀ

NOSTĀJA ATTIECĪBĀ UZ
INVESTĪCIJU
AIZSARDZĪBU

FICIL nostāja nr. 6

26.09.2024

KOPSAVILKUMS

Investīciju aizsargātība ir būtiska, lai nodrošinātu ilgtermiņa ekonomisko izaugsmi un veidotu labvēlīgu uzņēmējdarbības vidi. Ārvalstu investoru padome Latvijā (FICIL) jau ilgstoši uzsvēr nepieciešamību izveidot caurskatāmu un uzticamu tiesisko ietvaru, kas aizsargātu gan vietējos, gan starptautiskos ieguldītājus. Tomēr biežas izmaiņas likumdošanā un bažas par tiesību aktu kvalitāti uzņēmēju vidū rada nedrošību. Eiropas Komisijas publicētie dati liecina, ka gandrīz puse uzņēmumu vadītāju Latvijā šaubās, vai problēmu gadījumos likumi un tiesas spēs aizsargāt viņu ieguldījumus¹.

Lai risinātu šo situāciju un mazinātu bažas, nepieciešamas ne tikai pakāpeniskas reformas, bet arī stratēģiska pieeja, pārveidojot likumdošanas procesu ar mērķi veicināt stabilitāti, konsekvenci un caurspīdīgumu. FICIL pozitīvi novērtē progresu iepriekš izteikto rekomendāciju ieviešanā un īpaši uzsvēr Valsts kancelejas uzsākto darbu pie konsekventāka likumdošanas aktu "ex post" novērtējuma ieviešanas².

Lai arī atsevišķos jautājumos progress ir redzams, arī šogad vēršam uzmanību uz vairākām jomām, kurās vēlamies redzēt pozitīvas pārmaiņas. Investori sagaida prognozējamās un pārdomātas (datos balstītas) izmaiņas likumdošanā, efektīvas tiesas, kā arī pieejamāku un uz rezultātu vērstu publiskā iepirkuma procesu. Tāpat FICIL vēlas atgādināt, ka attiecībā uz ārvalstu investoriem, kuri ieguldījumus ir veikuši, rēķinot tos ilgtermiņā, noteikumi ir jāsaglabā nemainīgi.

Minēto problēmu risināšana veidotu paredzamu, caurskatāmu un investīcijām labvēlīgu vidi. Svarīgi ir ne vien aizsargāt esošos ieguldījumus, bet arī nodrošināt, ka jaunie investori jūtas pietiekami pārliecināti, ka jebkuras problēmas gadījumā viņu investīcijas tiks aizsargātas.

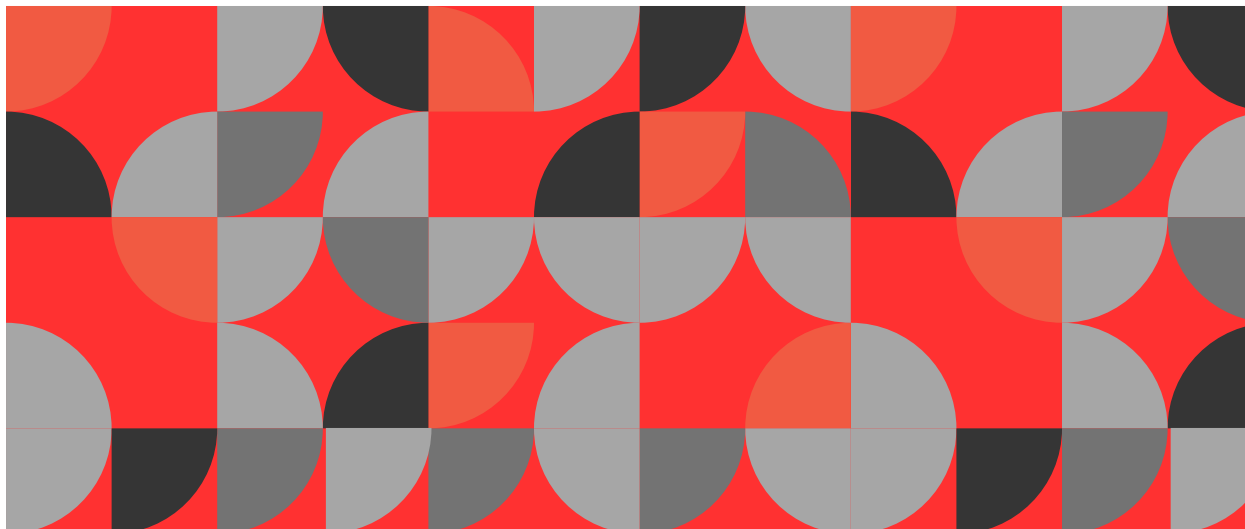
¹ Eiropas Komisija (2024) "Uzņēmumu uztvere par valsts tiesu sistēmu neatkarību" (saite)

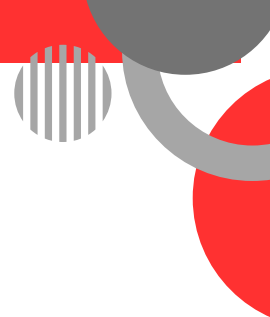
² Šobrīd Valsts kanceleja strādā pie "ex post" metodoloģiskā novērtējuma izstrādes un aktīvi sniedz komentārus TAP pie būtiskiem likumprojektiem (saskaņošanas laikā), lai tiem tiktu veikti "ex post" novērtējumi. Viens piemērs ir Klimata likums (nav pieņemts), kur anotācijā ir iestrādāts "ex post" izvērtējums ar termiņu tā veikšanai līdz 2028. gada beigām. Valsts kancelejas analītiskajā dienestā ir nozīmēts cilvēks, kas tieši strādā pie "ex post" novērtējuma metodoloģijas

SATURS

KOPSAVILKUMS	2
REKOMENDĀCIJAS	4
LIKUMDOŠANAS KVALITĀTE	5
VALSTS KAPITĀLSABIEDRĪBAS	6
TIESU KAPACITĀTES UN EFEKTIVITĀTES CELŠANA	7
PUBLISKĀ IEPIRKUMA PROCESA PILNVEIDE	9

REKOMENDĀCIJAS

LIKUMDOŠANAS KVALITĀTES UZLABOŠANA

- | Politikas veidošanā mērķtiecīgāk izmantot datus, informējot arī ieinteresētās puses.
- | Stiprināt likumdošanas procesu, dodot ieinteresētajām pusēm pietiekami daudz laika sniegt komentārus.
- | Noteikt jaunu zemes likumiskās lietošanas maksas apmēru un izstrādāt speciālu regulējumu kritiskās infrastruktūras objektiem.

TIESU KAPACITĀTES UN EFEKTIVITĀTES CELŠANA

- | Izveidot Ekonomisko lietu tiesas apelācijas instances tiesu.
- | Turpināt tiesu digitalizāciju.
- | Stiprināt tiesnešu kompetenci, īpaši jautājumos, kas skar privāto sektoru un uzņēmējdarbību.
- | Valsts pārvaldei iesaistīties piemērota investīciju aizsardzības modeļa izstrādē ES mērogā.

ATTIECĪBĀ UZ VALSTS KAPITĀLSABIEDRĪBĀM

- | Pārskatīt un paplašināt Valsts pārvaldes iekārtas likuma (VPIL) 88. panta darbības loku.

PUBLISKĀ IEPIRKUMA PROCESA PILNVEIDE

- | Strādāt pie uz rezultātu vērstas publiskā iepirkumu politikas veidošanas.
- | Veicināt izmaksu ziņā efektīvus publiskos iepirkumus. Ieviest FICIL norādītos ieteikumus publiskā iepirkuma procesa uzlabošanai, lai tenderos plašāk iesaistītu ārvalstu komersantus.
- | Uzlabot iepirkumu līgumu pārvaldību un veidot to līdzsvarotāku.

REKOMENDĀCIJU SKAIDROJUMS

LIKUMDOŠANAS KVALITĀTE

I Politikas veidošanā mērķtiecīgāk izmantot datus, informējot arī ieinteresētās puses

FICIL jau daudzus gadus uzsver, ka publiskajā sektorā lēmumi ir jāpieņem, balstoties uz datiem. Lai to panāktu, ir jānodrošina datu pieejamība un iespējas tos mērķtiecīgi izmantot. Tāpēc FICIL iesaka stiprināt datu pārvaldību, tostarp visā publiskajā sektorā nodrošinot datu standartizāciju. Ja lēmumu pieņemšanas procesā tiek izmantots lielāks datu apjoms, parasti pieņemtie lēmumi ir informētāki, tāpat arī palielinās caurspīdīgums un kopumā likumdošana kļūst kvalitatīvāka, kas attiecīgi veicina lielāku uzticēšanos valsts pārvaldei.³ Pieņemot lēmumus, tehnoloģiju un datu izmantošana var arī sniegt plašāku un padziļinātāku perspektīvu, palīdzot kvantificēt jeb uzrādīt riskus, saprast kontekstu, kā arī identificēt iespējas un potenciālos iznākumus.⁴

Valdība jau ir atzinusi nepieciešamību dažādās nozarēs uzlabot datus balstītu lēmumu pieņemšanu.⁵ Lai veicinātu šādu, ar pierādījumiem pamatotu, politikas veidošanu, var veikt tūlītējus pasākumus.

FICIL iesaka likumdošanas aktu, kas tiek publicēti Tiesību aktu projektu publiskajā portālā (TAP portāls), grozījumu vai anotācijas daļā ieviest papildu sadaļu. Šajā sadaļā par likumprojektu atbildīgajai ministrijai būtu jānorāda, vai ir pieejami dati, kas atbalsta ierosināto likumdošanas aktu vai grozījumus, un vai šie dati atbalsta ierosināto priekšlikumu. Tas nodrošinātu, ka lēmumi tiek pamatoti ar konkrētiem pieejamajiem datiem un atbilstošāk informētu ieinteresētās puses. Visiem iesaistītajiem būtu iespējas noskaidrot, vai dati vispār ir pieejami un

vai tie likumprojektā tiek izmantoti. Tas publiskajam sektoram arī parādīs, kādi dati nākotnē varētu būt nepieciešami informētāku lēmumu pieņemšanai, kā arī uzlabos priekšlikumu caurspīdīgumu.

I Uzlabot likumdošanas procesu, dodot ieinteresētajām pusēm pietiekami daudz laika sniegt komentārus

Pirmkārt, nepieciešams novērst novēlotu likumu vai to grozījumu un jaunu priekšlikumu, kā arī izmaiņu iesniegšanu Saeimā, īpaši pirms trešā lasījuma. Pieredze, piemēram, ar Enerģētikas likuma 49. panta grozīšanu, rāda, ka būtiskas izmaiņas bez pienācīgas konsultēšanās ar ieinteresētajām pusēm var radīt haosu un negatīvas sekas.⁶ **Lai to novērstu, priekšlikumu iesniegšanai Saeimā trešajam lasījumam būtu jāievieš obligātas prasības, nodrošinot to atbilstību Latvijas Satversmei. Katram priekšlikumam būtu jābūt ar rakstisku pamatojumu, kas ietvertu aprakstu par tā sagatavošanas laikā veiktajām konsultācijām un mērķus.**

Otrkārt, likumdošanas procesu būtiski uzlabotu jaunu likumu ievadtekstu (preambulu) ieviešana. Preambulas skaidri definētu likumdošanas mērķus, uzlabotu sabiedrības uzticību tiesu sistēmai un sniegtu labākas vadības iespējas tiesību aizsardzības iestādēm. Tas veicinātu precīzāku un saskaņotāku juridisko tekstu izstrādi, padarot likumdošanu caurspīdīgāku un pamatotāku.

Treškārt, ieinteresētajām pusēm atvēlētie likumdošanas aktu pārskatīšanas un komentēšanas termiņi ir jāpalielina un konsekventi jāievēro. Pašreiz tiek dotas, piemēram, tikai četras darba dienas, lai sagatavotu komentārus par aktualizēto Nacionālā enerģētikas un klimata plāna 2021. – 2030. gadam projektu,⁷ vai mazāk nekā piecas darba dienas, lai sniegtu komentārus par ziņojumu "Par Latvijas

³ OECD darba ziņojums (2019): "Datu virzīta valsts pārvalde: Stratēģiska datu izmantošana produktīvai, iekļaujošai un uzticamai pārvaldībai" ([saite](#)) un Eiropas Komisija (2023) "Labāka regulējuma instrumentu komplekts (toolbox)" ([saite](#))

⁴ Deloitte (2023) "Cilvēciskais pieskāriens: 'neredzamais' spēks, kas virza ar datiem pamatotu lēmumu pieņemšanu" ([saite](#))

⁵ Vairākkārt minēts valdības rīcības plānā ([saite](#))

⁶ Enerģētikas likuma 49. pants tika būtiski izmainīts saskaņā ar vairāku parlamentāriešu priekšlikumiem. Trešajā lasījumā kļuva zināmi nozīmīgi grozījumi, par kuriem nozares asociācija nebija vienojusies, taču, neskatoties uz to, deputāti šos grozījumus apstiprināja. Process kļuva vēl haotiskāks, kad Klimata un enerģētikas ministrija pēdējā brīdī veica vēl citas izmaiņas ([saite uz grozījumiem](#))

⁷ Aktualizētais Nacionālā enerģētikas un klimata plāna 2021. – 2030. gadam projekts un tā kopsavilkuma iesniegšana Eiropas Komisijā izvērtēšanai (23-TA-1961)

ekonomikas attīstību".⁸ Šāda prakse nav atbilstoša. Standartā ieinteresēto pušu komentāru sagatavošanai un sniegšanai būtu jāparedz vismaz 10 darba dienas, īpaši, ja likumprojekts tiek pārskatīts atkārtoti.⁹ Tas ir svarīgi, lai ieinteresētās puses izmaiņas varētu pilnībā izprast un novērtēt, kā arī atbilstoši uz tām reaģēt.

Visbeidzot, ir jāuzlabo pats pārskatīšanas process. Pašreizējā sistēma, kad tiek apkopoti ieinteresēto pušu komentāri jeb **izziņas, būtu jāpapildina ar detalizētiem skaidrojumiem par veiktajām izmaiņām un to attiecināšanu uz dažādām likumprojekta versijām. Tāpat jāmeklē tehniskie uzlabojumi, kas atvieglotu dažādu likumdošanas iterāciju salīdzināšanu un palīdzētu skaidri izcelt un izskaidrot būtiskākās komentāros balstītās izmaiņas.**

Likumdošanas kvalitātes uzlabošana ir nepārtraukts process, kas prasa palielināt caurspīdīgumu. Ieviešot uzlabojumus, Latvija var būtiski pacelt likumdošanas kvalitāti, pastiprināt investīciju aizsardzību un veicināt stabilāku un caurspīdīgāku uzņēmējdarbības vidi.

I Noteikt jaunu zemes likumiskās lietošanas maksas apmēru un izstrādāt speciālu regulējumu kritiskās infrastruktūras objektiem

Lai piesaistītu ārvalstu investīcijas un nodrošinātu ekonomikas izaugsmi, ir būtiski paredzēt pārredzamu zemes likumiskās lietošanas maksas noteikšanu tādos kritiskās infrastruktūras objektos kā ostas, lidlauku teritorijas un citi objekti, kuru patieso vērtību nosaka nevis to kadastrālā vērtība, bet stratēģiskā nozīme nacionālajai drošībai un ekonomiskajai izaugsmei.

Kopš zemes likumiskās lietošanas tiesību institūta ieviešanas ir pagājuši gandrīz trīs gadi, tomēr joprojām pastāv vairāki juridiskie izaicinājumi, kas apgrūtina komersantu darbību un mazina ārvalstu investoru interesi attīstīt investīciju projektus, it īpaši ostu teritorijās, jo tām ir piemērojamas stingras regulatīvās prasības un noteikta specifiska atļautā izmantošana. Lai arī likums nosaka zemes likumiskās lietošanas maksu 4 % apmērā no

tās kadastrālās vērtības, tomēr Satversmes tiesa ir atzinusi, ka šāds zemes likumiskās lietošanas maksas apmērs nav atbilstošs Satversmei, un kopš 2024. gada 1. jūlija šī norma vairs nav spēkā. Likumdevējs joprojām nav noteicis citu zemes likumiskās lietošanas maksas apmēru, līdz ar to **šobrīd faktiski pastāv tiesiskā regulējuma trūkums, kas rada neskaidrības pušu savstarpējās tiesiskajās attiecībās.**

Pašlaik aizvien pastāv diskusijas par to, vai ostu teritorijās zemes likumiskās lietošanas tiesības ir piemērojamas un vai zemes likumiskās lietošanas maksas apmērs nerada risku, ka pret tiem komersantiem, kas ar ostas pārvaldi var vienoties par jebkādu citu zemes nomas maksas apmēru, tiks izrādīta nevienlīdzīga attieksme. **FICIL uzsver nepieciešamību nodrošināt ārvalstu investīciju aizsardzību, lai stiprinātu Latvijas kā nozīmīga loģistikas centra pozīciju.** Tādēļ ir nepieciešams skaidrs tiesiskais regulējums un tāds zemes likumiskās lietošanas maksas apmērs, kas spēj nodrošināt godīgas konkurences apstākļus.

FICIL rekomendē pieņemt jaunu zemes likumiskās lietošanas maksas apmēru, kā arī paredzēt speciālu zemes likumiskās lietošanas tiesību regulējumu attiecībā uz kritiskās infrastruktūras objektiem, kas ļautu vienoties par citu zemes likumiskās lietošanas maksas apmēru, ņemot vērā tādus faktorus kā nepieciešamos ieguldījumus infrastruktūras objektos, saimnieciskās darbības specifiku un tās īstenošanas apjomus, ekonomisko situāciju un citus kritērijus, kas ļautu objektīvi noteikt saprātīgu zemes likumiskās lietošanas maksas apmēru.

VALSTS KAPITĀLSABIEDRĪBAS

I Pārskatīt un paplašināt Valsts pārvaldes iekārtas likuma (VPIL) 88. panta darbības loku

Latvijā valsts kapitālsabiedrības ir salīdzinoši mazāk attīstītas nekā kaimiņvalstīs. Vērojama pozitīva tendence, ka šobrīd korporatīvā pārvaldība tiek stiprināta atbilstoši labās prakses piemēriem, turklāt jaunā vadītāju paaudze vēlas attīstīt inovācijas un

⁸ Par Latvijas ekonomikas attīstību (24-TA-1057)

⁹ Ministru kabineta kārtības rullis 55. pants

eksportu. Tādēļ ir svarīgi risināt VPIL 88. panta¹⁰ jautājumu un ļaut komerciālām valsts kapitālsabiedrībām darboties brīvā tirgus apstākļos un veicināt to darbības attīstību arī ārpus Latvijas. Baltijas valstīs jau ir zināmi labi piemēri. Ieteicams risinājums, kā to sasniegt, ir kotēt biržā atsevišķu valsts uzņēmuma daļu, nezaudējot kontroli. Mazākuma akcionāri šāda uzņēmuma vadītājiem dod jaunus izaicinājumus, paplašina fiduciāro pienākumu un ļauj efektīvāk palielināt kapitālsabiedrības vērtību.

VPIL 88. panta pirmajā daļā uzskaitītie līdzdalības kritēriji ir tikai politiskās izšķiršanās rezultāts par to, kas konkrētajā tiesiskajā un ekonomiskajā situācijā ir atzīstami par pamatotākajiem kritērijiem valsts līdzdalībai kapitālsabiedrībās. Lai arī VPIL 88. panta pirmajā daļā iestrādāto kritēriju nepieciešamība bieži tiek pamatota ar brīva un godīga konkurences tirgus darbības nodrošināšanu, šie kritēriji nav tiešā veidā saistīti ar konkurenci kropļojošu darbību novēršanu. Esošajā tiesiskajā situācijā, pat ja konkrēta publiskās kapitālsabiedrības darbība neatbilst VPIL 88. panta pirmās daļas juridiskajiem kritērijiem, nav pamats piemērot automatisku prezumpciju, ka attiecīgais pakalpojums kropļo brīvu un godīgu konkurenci.

Globālā mērogā publisko personu kontrolēto kapitālsabiedrību pārvaldības modulis ievērojami atšķiras no Latvijā implementētā intensīvās uzraudzības moduļa. Citās valstīs valsts dalība kapitālsabiedrībās ir pieļaujama arī tādu mērķu sasniegšanai kā kvalificētu profesionāļu nodarbinātības veicināšana valsts iekšienē (Norvēģija); tīpašas saiknes nodrošināšana ar valsti, ekonomikas diversifikācija, inovāciju radīšana un atbalsts ilgspējīgām strukturālām pārmaiņām (Somija); kultūras vērtību saglabāšana, zinātnes un inovāciju veicināšana, nodarbinātības veicināšana tīpašām sociālajām grupām (Zviedrija).

Kopš 2020. gada sākumā stājās spēkā konkurences neitralitātes regulējums, Konkurences padome nav pieņēmusi nevienu lēmumu par Konkurences likuma 14.1 panta pārkāpuma konstatāciju. **Savukārt iespējamie pārkāpumi pēdējo četrus gadus laikā ir**

identificēti tikai 14 gadījumos, kuros konkurences neitralitāte ir tikusi nodrošināta pārrunu procedūras rezultātā. Viens no galvenajiem faktoriem, kas ietekmē nelielo konkurences neitralitātes pārkāpumu skaitu, ir VPIL 88. panta pirmās daļas pārmērīgi ierobežojošais regulējums.

Lai veicinātu Latvijas ekonomisko izaugsmi un attīstību, būtu jāvērtē atteikšanās no VPIL 88. panta pirmās daļas kritēriju juridiskās uzraudzības, jo brīvu un godīgu konkurenci ir iespējams sasniegt ar daudz mazāk ierobežojošu mehānismu – konkurences neitralitātes uzraudzību Konkurences likuma 14.1 panta ietvaros. Līdz ar Konkurences likuma grozījumiem ir ievērojami samazinājusies VPIL 88. panta pirmās daļas kritēriju nozīme (ierobežot publiskās personas darbību privātajā sektorā, lai nodrošinātu brīvu un godīgu konkurenci), tādējādi ir pamats pārvērtēt esošo VPIL 88. panta un ar to saistītā normatīvā regulējuma darbības struktūru.

FICIL ieskatā būtu jāvērtē VPIL 88. panta darbības loka paplašināšana. Apzinoties esošo politisko nostāju un iesaistīto institūciju un organizāciju krasi atšķirīgos viedokļus, izmaiņām publisko personu kontrolēto kapitālsabiedrību uzraudzības modulī jārekomendē izvēlēties pēc iespējas konservatīvāku moduli, kas sasniedz mērķi ar pēc iespējas mazāku grozījumu skaitu (piemēram, ieviešot papildu pamatu VPIL 88. panta darbības loka tvērumam, iekļaujot racionālu resursu izlietošanu, valsts kapitālsabiedrību izvirzītā stratēģiskā mērķa sasniegšanu un inovācijas).

TIESU KAPACITĀTES UN EFEKTIVITĀTES CELŠANA

I Izveidot Ekonomisko lietu tiesas (ELT) apelācijas instances tiesu

ELT šobrīd ir vienīgā specializētā tiesa Latvijā, kas izskata noteiktu kategoriju civillietas un krimināllietas un ir attaisnojusi uz to liktās cerības lietu izskatīšanas kvalitātes un efektivitātes celšanā. ELT nolēmumi ir balstīti komercdarbības apstākļu un faktu izvērtējumā un atspoguļo tiesnešu izpratni par konkrēto komercdarbības jomu. Tas nodrošina komersantu uzticēšanos ELT. Komersanti novērtē ELT

¹⁰ <https://likumi.lv/ta/id/63545-valsts-parvaldes-iekartas-likums>

spriedumos ietveros faktu un tiesību normu izvērtējumus, piemēram, piekrītot arī daļēji labvēlīgiem spriedumiem un izlemjot tos nepārsūdzēt, jo spriedumi ir skaidri pamatoti, ar saprotamu argumentāciju.

Nemot vērā jau iepriekš sniegtās FICIL rekomendācijas, iesakām izveidot ELT apelācijas instances tiesu, lai uzturētu pēctecīgu spriedumu izvērtēšanu, ievērojot komercdarbības perspektīvu un veicinot konsekventas tiesu prakses iedibināšanu tajās lietu kategorijās, kuras ir ELT kompetencē. Tāpat iesakām paplašināt izskatāmo lietu kategoriju loku un nākotnē ELT kompetencē paredzēt šķīrējtiesu atbalsta funkcijas, lai tieši ELT kā specializēta tiesa komercstrīdu risināšanai motivētu vērsties šķīrējtiesā, atslogojot vispārējās jurisdikcijas tiesas un ceļot uzticību šķīrējtiesām kopumā.

I Turpināt tiesu digitalizāciju

Latvijas tiesu sistēmas digitalizācija ir ievērojami attīstījusies, tādēļ ir īpaši svarīgi, lai E-lieta tiek ieviesta līdz galam un kļūst izmantojama, tāpat arī tiesu darbinieki tiek atbilstoši apmācīti. Izvērtējot citu Eiropas valstu praksi, nākas secināt, ka Latvijas tiesās digitālo risinājumu izmantošanā trūkst konsekvences, kas ietekmē lietas dalībnieku tiesības un procesuālo vienlīdzību. Tāpat arī ir izvērtējama attālināto tiesas sēžu organizēšana un nepieciešamība, un nosakāmi gadījumi, kad tiek organizētas attālinātas tiesas sēdes, lai tiktu ievēroti visi tiesas spriešanas principi, tai skaitā, atklātums.

I Stiprināt tiesnešu kompetenci, īpaši jautājumos, kas skar privāto sektoru un uzņēmējdarbību

Digitālo risinājumu izmantošana un attālināto tiesas sēžu organizēšana rada virkni jautājumu, kurus katrs tiesas sastāvs risina atšķirīgi. Tas ietekmē lietas dalībnieku tiesības un pienākumus un sakarā ar termiņu noteikšanu pusēm vai procesuālo darbību veikšanu lietas dalībniekiem rada nevienlīdzīgu situāciju lietas izskatīšanas laikā vai pirms tās. Daļēji šīs atšķirības rada tiesas sastāva prasmes vai paradumi. Tomēr likums visiem lietas dalībniekiem ir piemērojams vienādi, tādēļ atšķirības un novirzes

no likumā noteiktā, kas tādējādi kādai no pusēm var dot kādas priekšrocības, nav pieļaujamas.

Tāpat ir vērojams, ka **sarežģītu lietu gadījumos tiesneši atrod iespēju atteikt ierosināt tiesvedību, jo neizprot lietas būtību vai arī kādu citu apstākļu dēļ.** Par šādiem gadījumiem liecina atkārtoti iesniegta prasība un cita tiesneša lēmums lietu ierosināt.

Ir novērots, ka tieši administratīvo tiesu sastāvā ir samērā daudz tiesnešu, kas iepriekš ir strādājuši valsts pārvaldes iestādēs un lietas izskata caur valsts vai pašvaldības iestāžu prizmu, lietas izskatīšanas gaitā tolerējot šo iestāžu neizdarību.

Šajā kontekstā ir īpaši svarīgi izcelt, ka nākamā gada sākumā sāks darboties Tieslietu akadēmija. Tiks nodrošinātas apmācības visiem tiesnešiem un tiesu darbiniekiem, lai garantētu, ka lietas tiek izskatītas taisnīgi un efektīvi, kā arī spriedumi sagatavoti atbilstoši likuma prasībām.

I Valsts pārvaldei vajadzētu iesaistīties piemērota investīciju aizsardzības modeļa izstrādē ES mērogā

Vairākums ES dalībvalstu ir pieņēmušas lēmumu izbeigt divpusējos investīciju aizsardzības līgumus (BIT). Tas nozīmē, ka ES ietvaros šobrīd nav vienota un skaidra regulējuma strīdu risināšanai investīciju jautājumos. Pēdējos gados ES ietvaros ir aizsākušās diskusijas par vienota ar investīcijām saistītu strīdu risināšanas modeļa un tiesas izveidi, taču tas joprojām ir palicis diskusiju līmenī bez konkrētiem priekšlikumiem. FICIL aicina Tieslietu ministriju aktīvi iesaistīties piemērota investīciju aizsardzības modeļa izstrādē ES mērogā un izmantot pieejamās iespējas savas nostājas paušanai, lai sekmētu ārvalstu investīciju aizsardzības mehānisma izveidi ES dalībvalstu investoriem un līdz ar to arī stiprinātu investīciju vidi Latvijā.

Viens no svarīgiem kritērijiem, investoram pieņemot lēmumu, ir iespēja savas investīcijas aizstāvēt un gadījumā, ja ir noticis ieguldītāja tiesību aizskārums, panākt taisnīgu risinājumu un neregulējumu. Tās valstis, kurās ir nostiprināts investīciju aizsardzības mehānisms, ir ieguvējas jaunu investoru piesaistes ziņā. ES ir izplatīta prakse investoriem savus

ieguldījumus strukturēt tā, lai viņu investīcijām būtu piemērojami investīciju aizsardzības līgumi un kritiskos gadījumos savu (investora) tiesību aizsardzībai būtu iespējama vēšanās ārpus konkrētās valsts esošā šķīrējtiesu institūcijā kā neitrālā institūcijā. Rezultātā investori ieguldījumiem izvēlas valstis ārpus ES, un šādi lēmumi ES dalībvalstīm, tostarp arī Latvijai, nenāk par labu. Arī Latvijas komersanti arvien vairāk uzsāk un veic komercdarbību ES ietvaros, un arī viņu tiesību aizsardzības nodrošināšanai ir svarīgi, lai investīciju jautājumos pastāvētu uzticams un funkcionējošs strīdu risināšanas mehānisms. Tas attiecas gan uz nodarbinātības, gan nodokļu ieņēmumu jomām un ir cieši saistīts arī ar devumu valsts ekonomikai kopumā.

Šobrīd spēkā esošais Latvijas Civilprocesa regulējums paredz ELT kompetenci izskatīt "Eiropas Savienības dalībvalstu ieguldītāju prasības pret Latvijas valsti par ieguldījumu aizsardzību". ELT izskata lietas kā pirmās instances tiesa, savukārt nākamajā instancē apelācijas sūdzības izskata Rīgas apgabaltiesa, kas nav specializēta tiesa. **Attiecīgi var secināt – likums paredz, ka strīdus par ieguldījumiem starp ES dalībvalstīm Latvijā izskata vispārējās jurisdikcijas tiesas, turklāt, lai iesniegtu prasības pieteikumu, ir jāsamaksā ievērojama valsts nodeva, kurai nav noteikts maksimālais limits. Šādos apstākļos ES investoriem savu ieguldījumu aizsardzība tiesā ir pieejama tikai formāli, un nav zināmi gadījumi, kad kāds no investoriem šo iespēju būtu izmantojis un lieta būtu izskatīta līdz galīgām tiesas spriedumam.**

Lai Latvijā veicinātu ieguldījumu, jo īpaši ieguldījumu no ES dalībvalstīm, aizsardzību, aicinām Tieslietu ministriju ES līmenī aktīvi iesaistīties piemērotā ārvalstu ieguldījumu aizsardzības modeļa un tiesu institūcijas izveidē.

PUBLISKĀ IEPIRKUMA PROCESA PILNVEIDE

I Strādāt pie uz rezultātu vērsta publiskā iepirkumu politikas veidošanas

Publisko iepirkumu sistēmas ietvaros veiktie darījumi veido nozīmīgu Latvijas valsts tautsaimniecības daļu. Uzņemoties starptautiskās saistības un apņemoties tās ievērot, piemēram, vides, cilvēktiesību vai sociālajā jomā, valsts šo saistību izpildei izvirzītos mērķus nereti cenšas sasniegt caur iepirkumu politiku. Tā kā šobrīd Latvijā pamatā ir decentralizēta iepirkumu sistēma, valsts uzstādīto mērķu kaskadēšana iepirkumu jomā tiek attiecināta uz vairāk nekā 1000 dažādiem iepirkumu veicējiem jeb pasūtītājiem.

Nemainoties pasūtītāju pieejai un iepirkumu pārvaldībai, šobrīd ir ļoti izaicinoši ieviest nepieciešamās izmaiņas un pārņemt labo praksi, lai veicinātu valsts mērķu sasniegšanu, jo īpaši stratēģisko iepirkumu īstenošanā. Katra pasūtītāja iepirkumu politikai ir jābūt vērsta uz sasniedzamo rezultātu sev uzticētās kompetences ietvaros. Normatīvo aktu, kas regulē iepirkumu jomu, ievērošana pati par sevi nav mērķis, bet sākuma punkts un līdzeklis mērķa sasniegšanai. **Kamēr katrai vadošajai amatpersonai no pasūtītāju puses nav noteikta loma vai atbildība par tās iepirkumu funkciju efektivitāti, tikmēr šīs funkcijas turpinās attīstīties vienīgi uz indivīdu pašiniciatīvu pamata.**

Pagaidām valsts pārvalde investoriem nav devusi skaidru pārliedību par konkrētiem pasūtītāju ilgtermiņa mērķiem un atskaites punktiem, kā šie mērķi vides, sociālajā vai inovāciju jomā tiks sasniegti. Kamēr nav noteiktības par gala rezultātu, ko katrs pasūtītājs turpmākajos gados vēlēšies sasniegt, tikmēr investīcijas jomās, kurās vajadzīgi šādi iepirkumi, ir sagaidāmas vienīgi privātā pieprasījuma apmierināšanai.

FCIL joprojām turpina saņemt informāciju par pasūtītāju mākslīgi radītiem šķēršļiem godīgas konkurences veicināšanā un saimnieciski izdevīgāko iepirkumu organizēšanā. Pasūtītājam jau no paša sākuma ir svarīgi apzināties, vai iepirkamais pakalpojums vai prece mēdz būt ar atšķirīgu kvalitāti un cik nozīmīga ir šīs kvalitātes attiecība pret cenu, kuru pasūtītājs ir gatavs samaksāt vairāk. Nepamatotas kvalitātes prasības iepirkumu kvalifikācijas noteikumos vai novērtēšanas kritērijos

ne vien ierobežo konkurenci un samazina iegūstamo labumu, bet arī mazina uzticēšanos pasūtītājiem kā atbildīgiem valsts budžeta līdzekļu izmantotājiem.

Bažas rada arī iepirkumu jomas uzraugošo iestāžu kritika par visaptverošu publisko iepirkumu efektivitātes izvērtējumu. FICIL ieskatā būtu jāveic efektivitātes izvērtējums, analizējot gan iepirkumus konkrētās nozarēs, gan arī visaptveroši, lai novērstu situāciju, kad pasūtītājs ir ieinteresēts tikai iztērēt līdzekļus, nevis iegūt efektīvu (labāko) rezultātu.

I Veicināt izmaksu ziņā efektīvus publiskos iepirkumus. Ieviest FICIL norādītos ieteikumus publiskā iepirkuma procesa uzlabošanai, lai tenderos plašāk iesaistītu ārvalstu komersantus.

Līdz šim nekādas papildu prasības, kas iepirkumu procedūrās izvirzītas pasūtītājam vai pretendentam, nav vērtētas izmaksu kontekstā. Tas attiecīgi rezultēties administratīvi smagās un resursu ietilpīgās darbībās.

Latvijā ārvalstu pretendentu dalība publiskajos iepirkumos ir apgrūtināta ar prasībām veikt nesamērīgas pārbaudes, jo īpaši jautājumos par patiesā labuma guvējiem un nodokļu parādu esamību. Tā vietā, lai iedrošinātu ārvalstu pretendētus piedalīties iepirkumos, uz viņiem tiek attiecinātas formālas prasības, kuru izpilde ir apgrūtināta, jo viņu mītnes zemē ir atšķirīgas regulatīvās prasības. Pašreiz šīs formālās prasības, lai pretendents netiktu izslēgts no dalības iepirkumā, pēc tiesību piešķiršanas vairs netiek uzraudzītas, kas apliecina, ka tās ir nozīmīgas tikai uz kādu konkrētu brīdi, bet ne tajā laikā, kad publiskie līdzekļi tiek pārskaitīti negodprātīgam uzņēmumam.

Tāpēc **FICIL ir aicinājis valsts pārvaldi atvieglot un vienkāršot pretendentu pārbaudes procesu¹¹:**

- 1) *izziņas pēc iespējas aizstāt ar apliecinājumiem;*
- 2) *izvērtēt nodokļu parāda summas sliekšni un paredzēt iespēju parādu apmaksāt;*
- 3) *samazināt tulkojumu nepieciešamību – FICIL ierosina, ka tulkojumi pieprasāmi pēc vajadzības un*

tiek pieņemti dokumenti svešvalodā, kas prasītu Valsts valodas centra un Iepirkuma uzraudzības biroja (IUB) iesaisti kopīgas nostājas izveidošanā;

4) *nodrošināt izslēgšanas kritēriju nozīmi un piemērošanu arī pēc līguma tiesību piešķiršanas;*

5) *vienveidīgas pasūtītāju prakses veicināšanai stiprināt IUB kapacitāti prakses skaidrojumos.*

Pretendentu izmaksām par dalību iepirkumos ir jābūt samērīgām ar iepirkuma vērtību, tāpat arī pasūtītājam nevajadzētu veltīt resursus iepirkuma procedūras pilnai nodrošināšanai, ja tas mazina ieguvumu no katra patērētā eiro. Kamēr valsts pārvalde nebūs **detalizēti izvērtējusi iepirkumu funkcijas izmaksas un ieguvumus pie pašreizējām procedūru prasībām**, tikmēr nav iespējama konstruktīva diskusija par iepirkumu sistēmas pārvaldības reformu. Pēdējais mēģinājums pēc būtības veikt atskatu uz iepirkumu sistēmu bija 2022. gadā – Iepirkumu centralizācijas informatīvais ziņojums¹², kas saturēja virkni pasākumu, kuru izpildes statuss publiski joprojām nav zināms.

FICIL aicina plašāk **apkopot un publicēt datus, kas saistīti ar publisko iepirkumu**. Piemēram, vērtējot iepirkumu centralizāciju, – cik ministriju un pašvaldību ir uzsākušas (iniciējušas) iepirkumu centralizāciju pēdējos gados un cik no tām ir īstenotas? FICIL ieskatā ir būtiski atskatīties uz padarīto darbu, minot konkrētus piemērus. Tas ļautu izvērtēt arī kvalitatīvos ieguvumus no iespējamiem priekšlikumiem.

FICIL saglabā uzskatu, ka sadarbība starp valsts iestādēm joprojām ir vāja, izņemot gadījumus, kad tā ir noteikta ar detalizētiem uzvedības noteikumiem. Tas attiecas arī uz publisko iepirkumu jomu. Ikvienai valsts amatpersonai, kas iesaistīta iepirkumu organizēšanā, ir jārikojas saskaņā ar likumu, taču no tās nevar prasīt, lai tā katrā iepirkumu jomā darbotos kā eksperts. Lai gan FICIL apzinās juridisko procedūru ievērošanas nozīmi, nevar ignorēt arī ekonomiskās un biznesa izpratnes nozīmi. Bieži tieši tai ir izšķirošs svars vislabākā ekonomiskā rezultāta nodrošināšanā. Atkārtoti piedaloties iepirkumos, ierēdņi uzlabo izpratni par konkrētiem vai sarežģītiem iepirkumiem, tāpēc ir svarīga cieša sadarbība ar pieredzējušiem publisko iepirkumu speciālistiem.

¹¹ FICIL vēstule nosūtīta Finanšu ministrijai š. g. 24. jūlijā

¹² Informatīvais ziņojums (2022) "Par publisko iepirkumu centralizāciju"

Sarežģītu iepirkumu plānošanā, izveidē un uzraudzībā valsts iestādes ir jānodrošina palīdzēt un meklēt palīdzību citai no citas. Sadarbībai ir jāsaņem ar iestādēm tajā pašā politikas plānošanas jomā, bet nevajadzētu ar to aprobežoties. Ieteiktā (ciešāka) sadarbība neprasa lielākus valsts resursus, lai gan potenciāla resursu pārdale var ietekmēt atsevišķu iestāžu budžetus, tomēr ietaupījumi valsts kopbudžetā to būtiski atsvērtu.

I Uzlabot iepirkumu līgumu pārvaldību un veidot to līdzsvarotāku

Publiskā iepirkuma procesa būtiskākā sastāvdaļa ir nevis pats process, bet nosacījumi, uz kādiem tiek iepirkts pakalpojums vai preces. No tā ir atkarīgs gan konkurences līmenis iepirkumā, gan iepirkuma priekšmeta izmaksas un kvalitāte. Pašlaik uzsvars ir nevis uz iepirkuma līguma projekta nosacījumu pilnveidošanu ar mērķi uzlabot konkurenci un nodrošināt, kā rezultātā pasūtītājs iepirkumā varētu saņemt lielāko labumu, bet gan uz iepriekš izmantoto nosacījumu negrozīšanu un visu risku mazināšanu pasūtītāja pusē.

FICIL ieskatā iepirkumu līgumu praksē pušu intereses nav līdzsvarotas – pastāv nevienlīdzīgi nosacījumi, pasūtītājam paredzētas tiesības vienpusēji atkāpties nebūtiskos gadījumos, savukārt izpildītājam iespējas atkāpties nav paredzētas.

Tāpat arī līgumos nav atrunāti nosacījumi grozījumiem, kas varētu būt paredzami, vai izpildītāja atbildība bez saprātīgiem ierobežojumiem. Rezultātā ir iespējami sadārdzinājumi vai ārvalstu pretendenti nesamērīgu risku dēļ izvēlas nepiedalīties, jo iepirkumu līgumi neatbilst ierastas komercdarbības darījumu praksei. Taču sliktākajā gadījumā veidojas līguma izpildes strupceļš, kad izpildītājam jāpilda līguma nosacījumi, neskatoties uz to, ka pasūtītājs kavē maksājumus, kas savukārt noved pie uzņēmumu maksātnespējas draudiem.

Līgumu pārvaldība nav normatīvo aktu jautājums, bet gan katra pasūtītāja un valsts pārvaldes kultūras atspulgs. Jau gadiem likumā ir paredzēta virkne līguma risku pārvaldības rīku, taču praksē tie tiek lietoti reti. Pārsvārā šos rīkus nelieto tieši tādēļ, ka nav pieredzes un / vai ir bail no IUB, Valsts kontroles vai tiesas, kam pamatā ir ievērojams zināšanu trūkums. Kad līguma izpildes gaitā rodas nepieciešamība domāt par grozījumiem, to pieļaujamību, būtiskumu un nebūtiskumu, līguma kvalitāte nav pietiekama, lai šos instrumentus pasūtītāja interesēs pareizi piemērotu. Tas attiecas uz termiņu izmaiņām, cenas izmaiņām un citiem risku pārvaldības instrumentiem, kas jau sākotnēji līgumā var tikt iestrādāti vai vismaz minēti. **Diemžēl arī Latvijas lielāko publisko infrastruktūras projektu īstenošana šobrīd saskaras ar šīm problēmām, kas nav veicinājusi šīs problemātikas risināšanu nākotnē un turpina iedragāt ārvalstu investoru uzticību valsts rīkotajiem iepirkumiem.**

ĀRVALSTU INVESTORU
PADOMES LATVIJĀ

NOSTĀJA ATTIECĪBĀ UZ
INVESTĪCIJU
AIZSARDZĪBU

FICIL nostāja nr. 6
26.09.2024

www.ficil.lv

